

Schiller Róbert

A forrás és a patakok

Ádám – nem az Ótestamentumból, hanem a Madách Tragédiájából való – ellátogatott egy falanszterbe a távoli vagy nem is olyan távoli jövőben. A jövőbeli múlt kiállított tárgyai között, egy kard, egy kutya és egy ló társaságában, két könyvet is talált: az egyik egy Homérosz-kötet volt, a másik Tacitus Agricolája. A gyűjteményt mutogató Tudós elmagyarázza, az ilyesmi szövegeket csak józan, öreg tudósok olvashatják, hogy veszélyes mérgük meg ne fertőzze a falanszter világát. „*De hát a dajka tündérdaljai*” – kérdezi Ádám –, azok nem jelentenek kockázatot? Vigyázunk erre is, mondja a Tudós: „*Dajkáink a magasb egyenletekről, / A mértanról beszélnek gyermekinknek.*”

Nevelés, olvasás, könyvtár persze igencsak mások lettek, mint attól Madách 150 éve rettegett, de megint csak nagyon mások, mint az ő idejében voltak. Az olvasás tisztelete csak-csak megmaradt. Charles Simonyi, a Word és Excel programok megalkotója, a számítástechnika és informatika nagysága így írt édesapjáról, a száz éve született Simonyi Károlyról: „*Ő valójában a saját internetjében – a könyvtárában – élt. Nagyon büszke volt rá, és mindig azt mondta nekünk, gyermekeknek, hogy minden kérdésre öt percen belül, öt különböző nyelven meg tudja találni a választ. Ő volt ennek az »internetnek« a google-ja.*” A büszke tisztelet szavait lefordította a mai olvasók nyelvére. Akik eszerint jól tudják, hogy mi az internet, de azt mintha el kellene magyarázni nekik, hogy mi (volt?) egy könyvtár, és hogyan használta az olvasója.

Charles Simonyi cikke a *Természet Világa* különszámában jelent meg, amely Simonyi Károly születésének századik évfordulójára emlékezik. A természettudományos ismeretterjesztés folyóirata helyesen tette, hogy megidézi a nagy embert, akinek legendává vált egyetemi oktatói és nevelői tevékenységén túl sikerült a szakmájától távolabb élő olvasókat is elérnie. Hogy ők is megértsék – nem pusztán a tudomány eredményeit vagy a természettudós gondolkodását, azt inkább, hogyan része mindez az emberi kultúrának.

A folyóiratszám első részében Simonyi maga beszél: a *Természet Világában* korábban megjelent cikkei közül őt a természettudomány történetének arról a hatalmas korszakáról szól, amely Kopernikusz könyvével kezdődött és a XVIII. század végéig tartott. Kopernikusz, Kepler, Galilei, Bacon, Descartes, Pascal, Fermat, Huygens, Newton ... áhítatra készítő névsor, jó lenne, ha nem a tantermek pora lepné őket. Simonyi alaposan és az ellentmondó (gyakran épp legendáiknak ellentmondó) részletek feltárásával ismerteti meg olvasóival ezeknek a titánoknak az alkotásait. Részletes fizikai ismereteket közöl: hogyan határozta meg Galilei a Hold hegyeinek magasságát, milyen kísérleti elrendezést használt Pascal hidrosztatikai méréseihez, hogyan vezette le Huygens a centrifugális gyorsulás képletét... Ezek részismeretek persze; a nagy emberek gondolkodását csak illusztrálják. A cikkek a gondolatok kialakulásáról, az eszmerendszerek egészéről szólnak. Amely rendszerek a múltjukból fejlődtek, múltjukkal vitáztak, önmagukat korrigálták és állandó korrespondenciában álltak a maguk korának kultúrájával. A Kopernikusz alkotásáról szóló cikk Dantét idézi, Miltonra hivatkozik, Donne gúnyolódásával érvel. Ezek nem

szórakoztató betoldások, nem törekvés a filozofszívűek megnyerésére. Egy kor kultúrájáról beszél a cikk, hát hogyan kerülhetné el az irodalmat, a művészetet?

A Nagy Francia Enciklopédiáról szóló írás egy egész korszak, a felvilágosodás korának áttekintése. Ír persze Simonyi a kor nagy fizikai felfedezéseiről – a legkisebb hatás elvének története nagy öröm annak, aki a fizikai gondolatot születésében szereti megismerni –, de még fontosabb számára az, ami az egész emberi gondolkodás folyamatában történt. A matematizálható világkép kialakulásáról, a ráció diadaláról ír, hogy szomorúan kelljen megállapítania: „*az Enciklopédiában kifejezett szellemi katedrálissal az emberiség – úgy tűnik – a csúcra érkezett: az út innen már csak lefelé vezethet.*” Nem csak a tudomány túlterjeszkedésére gondol. Voltaire (egyébként nem hiteles, de a kor gondolkodására nagyon jellemző) mondását idézi: „*Egy szavával sem értek egyet, de az utolsó lehetetemig harcolok azért, hogy véleményét elmondhassa.*” Simonyi szerint „*ez a mondat [...] előrevetíti a pusztulás árnyékát.*” Ilyen gyászosan tapasztalta meg a gondolatszabadság sorsát?

A cikkek eredetileg rádió-előadások sorozatában hangzottak el. Az előadások szerkesztője, Gózon Ákos leírja az elképzeléseihez keményen ragaszkodó idős professzorral folytatott munka izgalmát és gyönyörűségét. Bátran egy kérdést is feltett neki: „*Miért tekint a könyvében úgy az irodalmi művekre, mint »enciklopédikus esszenciákra«?*” Gózon úgy gondolta, hogy az írók oktatni akarják olvasóikat. Simonyi csak egy nappal később válaszolt: ellenkezőleg, szerinte az író fogása, hogy olyan ismeretekre hivatkozik, amelyek már otthonosak az olvasók számára, így alakítva-erősítve író és olvasó meghitt szellemi közösségét.

Az *Emlékezések* között egykori kollégák, munkatársak, hallgatók, tanártársak, tudománytörténész-társ, és persze a fiúk, Tamás és Charles idézik föl az arcát. Mennyi arca volt, és milyen egységes az alakja!

Emléke tovább él, mondja a következő szakasz címe. Emlékek életének soproni, majd a KFKI-ban töltött szakaszáról, a nevét viselő pécsi szakközépiskoláról, és a szülőfalu általános iskolájáról, amelynek kertjében mellszobra áll. Exegi monumentum, mondaná a kiváló latinista? Aligha – nem valószínű, hogy ennél a szónál a szobrára gondolt.

Az utolsó szakasz, amely címe szerint Simonyi Károly munkássága előtt tiszteleg, az általa inspirált kutatások mai állásáról számol be. A Csillebércen, az egykor KFKI névre hallgatott intézet egyik utódintézményében, a Wigner Fizikai Kutatóközpontban dolgozó kutatók írnak mai munkájukról. Simonyi hatvan éve kényszerült elhagyni az intézetet; nyilván mások a problémák is, a módszerek is, mint akkor voltak. De a gyorsítók fejlesztésében és alkalmazásában, az úrkutatásban vagy a fúziós energiatermelés megvalósításán fáradozó kései kollégák bizonyára joggal érzik úgy, hogy a nagy ember, akit legtöbbjük alig ismerhetett, ma is rajtuk tartja a szemét.

Simonyi maga másképp gondolta. Évtizedekkel ezelőtt meghívták a KFKI-ba, hogy megmutassák neki, hol tartanak az általa kezdeményezett munkák. Elhárította a meghívást, még inkább azt, hogy személyét összekössék az akkor folyó kutatásokkal. Szerénysége nem tűrte, hogy mások, kései utódai, tanítványainak a tanítványai olyan eredményekért magasztalják, amelyek létrehozásában már nem lehetett része.

Ha Ádám a falanszterben felnyitotta az *Agricola* ott megőrzött példányát, ezt a kezdő mondatot olvashatta: „*Hírnevés férfiak tetteit s jellemét az utódokra hagyományozni ósrégi szokás...*” Aztán Tacitus rögtön felpanaszolja, hogy az ő korában az ilyesmi nehezen megy, mert „*kegyetlen ellensége az érdemnek korunk.*” A Simonyi Károly-emlékszám tisztelettudó vidámsággal cáfolja ezt a rosszkedvű vélekedést.

Simonyi Károly-emlékszám
Természet Világa 147, 2016 II. különszám